

ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ

[ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ](#)

A.

Από το παλιό σχολικό βιβλίο:

Γ. Γρυντάκης, Γ. Δάλκος, Α. Χόρτης, *Κοινωνική και πολιτική οργάνωση στην Αρχαία Ελλάδα*, σελ. 38-40.

Οι αργυρώνητοι δούλοι

Στις περισσότερες περιοχές της μητροπολιτικής Ελλάδας αλλά και στις αποικίες κυριαρχούσε το καθεστώς της δουλείας με την εισαγωγή δούλων από άλλες περιοχές, με τη διαδικασία της αγοραπωλησίας. Στην κλασική εποχή οι δούλοι προέρχονταν από αιχμαλωσία που μπορεί να ήταν συνέπεια ενός ανεπιτυχούς πολέμου ή πειρατικής επιδρομής. Την πραγματικότητα αυτή αντιμετώπισε ακόμη και ο Πλάτων, όταν σε κάποιο ταξίδι του αιχμαλωτίστηκε από πειρατές και πωλήθηκε ως δούλος στην Αίγινα. Μόνο από εύνοια της τύχης αναγνωρίστηκε και απελευθερώθηκε.

Οι δούλοι στη συντριπτική πλειονότητά τους ήταν "βάρβαροι". Ο Ηρόδοτος μάλιστα μας πληροφορεί ότι βάρβαροι λαοί, όπως οι Θράκες, πουλούσαν οι ίδιοι τα παιδιά τους ως δούλους, προφανώς για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα επιβίωσης που δημιουργούσε η πολυτεχνία. Το εμπόριο των δούλων ακολουθούσε σχεδόν τις ίδιες διαδικασίες με το εμπόριο οποιουδήποτε άλλου προϊόντος. Στην Αθήνα οι πωλήσεις δούλων γίνονταν στην αγορά μια φορά το μήνα. Ο δούλος ανέβαινε στο λίκνο πώλησης και ο πωλητής εκθείαζε τα προσόντα και τις ικανότητές του. Ήταν όμως υποχρεωμένος από το νόμο να προειδοποιεί τον αγοραστή και για τα αφανή ελαττώματα που ενδεχομένως είχε.

Στις περισσότερες ελληνικές πόλεις παρατηρείται διαφοροποίηση ως προς τη θέση που είχαν οι δούλοι τόσο στα πλαίσια της τάξης τους, όσο και σε σύγκριση με τους δούλους άλλων πόλεων. Η ζωή εκείνων που εργάζονταν στα μεταλλεία ή στους χειρόμυλους ήταν αξιολύπητη. Σε πιο καλή μοίρα βρίσκονταν οι περισσότεροι τεχνίτες, οι αγρότες, αλλά κυρίως αυτοί που είχαν υψηλή εξειδίκευση, όπως για παράδειγμα οι ζωγράφοι. Στην καλύτερη θέση βρίσκονταν οι δημόσιοι δούλοι, όπως επίσης και εκείνοι που εργάζονταν ανεξάρτητα (χωρίς οικούντες), καταβάλλοντας στον κύριό τους μια εισφορά. Στην κατηγορία αυτή ανήκαν κυρίως οι δούλοι που ασχολούνταν με το εμπόριο ή με τραπεζικές εργασίες. Είναι γνωστή, αλλά όχι τυπική, η περίπτωση του δούλου Πασίωνα, πλούσιου τραπεζίτη, που κατόρθωσε όχι μόνο να εξαγοράσει την ελευθερία του, αλλά τελικά να αποκτήσει και την ιδιότητα του

Αθηναίου πολίτη, κάτι εξαιρετικά τιμητικό και σπάνιο για μέτοικους και δούλους που κατοικούσαν στην Αθήνα του 4ου αιώνα π.Χ.

Η θέση μιας μεγάλης κατηγορίας δούλων, των οικιακών, είναι αρκετά αντιφατική. Στην κατηγορία αυτή ανήκαν οι περισσότερες γυναίκες δούλες και οι ασχολίες τους ποίκιλλαν. Μερικοί από τους οικιακούς δούλους ήταν παιδαγωγοί, οικονόμοι ή τροφοί, που κατά κανόνα αποκτούσαν με τους κυρίους τους και τα παιδιά τους ιδιαίτερα στενές σχέσεις. Στις τραγωδίες συχνά εμφανίζονται δούλοι αφοσιωμένοι στους κυρίους τους.

Οι δημόσιοι δούλοι ανήκαν στην πόλη και πολλές φορές ασκούσαν καθήκοντα γραφέων, κυρίως όμως απασχολούνταν στα δημόσια έργα, ως εργάτες ή ειδικευμένοι τεχνίτες. Στην Αθήνα, χιλιάδες απ' αυτούς εργάστηκαν για την κατασκευή των έργων στην Ακρόπολη, την εποχή του Περικλή, μαζί με σπουδαίους αρχιτέκτονες και λαμπρούς τεχνίτες. Ανάμεσα στους δημόσιους δούλους υπήρχαν στην Αθήνα και 300 Σκύθες τοξότες, που αποτελούσαν αστυνομική δύναμη. Ένα από τα καθήκοντά τους ήταν να εξασφαλίζουν απαρτία για την εκκλησία του δήμου, τραβώντας ένα σκοινί από τη μια ως την άλλη άκρη της αγοράς και παρασύροντας έτσι τους απρόθυμους, να εκτελέσουν το καθήκον τους, Αθηναίους.

Αν και στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας η μεταχείριση των δούλων δεν ήταν απάνθρωπη, οι νόμοι δεν τους αναγνώριζαν δικαιώματα. Ο κύριος τους μπορούσε να τους χρησιμοποιήσει όπως ήθελε, αλλά απαγορευόταν να τους θανατώσει. Όμως, και στην περίπτωση αυτή οι προβλεπόμενες ποινές δεν ήταν μεγάλες. Αντίθετα, ο δούλος που συλλαμβανόταν για φόνο καταδικαζόταν σε θάνατο, και μάλιστα ύστερα από φρικτά βασανιστήρια, αν το θύμα ήταν ο κύριος του. Οι δούλοι που καλούνταν στα δικαστήρια ως μάρτυρες υποβάλλονταν συνήθως σε βασανιστήρια πριν καταθέσουν, για να είναι περισσότερο βέβαιη η ειλικρίνεια τους. Σε αντίθεση με τους μέτοικους, δεν είχαν την υποχρέωση να υπηρετήσουν στο στρατό. Ωστόσο, σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης φαίνεται ότι υπηρέτησαν, κυρίως ως κωπηλάτες, στα πολεμικά πλοία.

Η χειραφέτηση των δούλων αποτελεί ένα φαινόμενο που το συναντούμε σε όλες σχεδόν τις ελληνικές πόλεις. Υπήρχαν αρκετοί οι οποίοι με τη διαθήκη τους έδιναν την ελευθερία στους δούλους που τους είχαν υπηρετήσει πιστά. Ακόμη, πολλοί από τους δούλους που απασχολούνταν στο εμπόριο ή τη βιοτεχνία είχαν τη δυνατότητα να συγκεντρώσουν το ποσό που χρειαζόταν για να εξαγοράσουν την ελευθερία τους. Στην περίπτωση αυτή, αν και οι δούλοι λογίζονταν πια ως μέτοικοι, συνέχιζαν να εξαρτώνται κατά ένα τρόπο από τον παλιό κύριό τους (παραμένοντες). Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν η πόλη διέτρεχε μεγάλο εξωτερικό κίνδυνο, αποφαιζόταν η μαζική απελευθέρωση δούλων και η ένταξή τους στο στρατό. Πριν

από τη μάχη του Μαραθώνα, ο Μιλτιάδης χρησιμοποίησε αυτή την τακτική για να αυξήσει τον αριθμό των στρατιωτών.

Πολύ λίγες είναι οι εξεγέρσεις των δούλων στην αρχαία Ελλάδα. Βασική αιτία για το γεγονός αυτό είναι η σχετικά καλή μεταχείριση τους και οι δυνατότητες χειραφέτησης που τους παρέχονταν.

Μπορείτε να αναζητήσετε ακόμη τα εξής παραθέματα:

Ευριπίδης, *Ελένη*, 726-733

(ψευδο)-Ξενοφών, *Αθηναίων Πολιτεία*, 10,10-11.

Διογένης ο Λαέρτιος, 5, 14-15.

Β.

**Σ. Ζορμπαλάς, *Ο Ουμανισμός στο Έργο του Ευριπίδη*
Ευριπίδης, *Ελένη*, στ. 786-810, μετ. Τάσος Ρούσσοσ**

Οι δούλοι στις τραγωδίες του Ευριπίδη

«Και σε μια σειρά από άλλες τραγωδίες του [Ευριπίδη] επαναλαμβάνεται με επιμονή η σκέψη πως ο δούλος ως προς την ηθική του μορφή μπορεί και στέκει ψηλότερα από τον ελεύθερο. Η μορφή του ευγενικού δούλου κατέχει σημαντική θέση ανάμεσα στα πρόσωπα του Ευριπίδη. Ο Ευριπίδης μάς ζωγραφίζει συχνά πολύ συμπαθητικούς δούλους. Οι δούλοι είναι συνήθως στα έργα του πιο καλοί από τους αφέντες τους και η λέξη δούλος δεν πρέπει να αμαυρώνει έναν καλό άνθρωπο. Ντροπή, μας λέει, είναι μόνο η ονομασία τους, ενώ η ψυχή τους σε πολλούς είναι πιο αγαθή απ' ό,τι στους μη δούλους. Ο Χορός των δούλων στην *Ελένη* διδάσκει το ήθος στον βασιλιά Θεοκλύμενο. [...] Όλα αυτά δείχνουν πως η στάση του ποιητή απέναντι στους δούλους ήταν στάση ενός νεωτεριστή και αληθινού ανθρωπιστή»

Σ. Ζορμπαλάς, *Ο Ουμανισμός στο Έργο του Ευριπίδη*, Παπαδήμας, Αθήνα 1987
(παρατίθεται στο *Δραματική Ποίηση Ευριπίδη Ελένη, Γ' Γυμνασίου, Βιβλίο Εκπαιδευτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ 2006, σ. 115).

Γ.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: Εισαγωγή στην κοινωνία της κλασικής Αθήνας

<http://www.ime.gr/chronos/05/gr/society/index.html>

Απόσπασμα από την *Ελένη* του Ευριπίδη

Ένας άλλος πιστός και καλλιεργημένος δούλος είναι και ο Άγγελος στην Ελένη του Ευριπίδη. Διαβάστε το απόσπασμα και συγκρίνετε τα χαρακτηριστικά του με αυτά της Θεράπαινας στην Άλκηστη:

ΑΓΓ. Δυσκολονόητος ο θεός, παιδί μου´ 786

ολόένα αλλάζει. Εδώθε κείθε σέρνει,

πότε ψηλά, πότε βαθιά τα πάντα´

ο ένας δυστυχάει, ο άλλος όχι,

όμως κι αυτός κακό θάνατο βρίσκει´ 790

δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά. Κι οι δυο σας

βάσανα δοκιμάσατε, απ´ του κόσμου

τα λόγια εσύ, κι αυτός απ´ τους πολέμους.

Σαν πολεμούσε, τίποτε δικό του´

και τώρα δίχως κόπο η ευτυχία. 795

Δεν ντρόπιασες το γέροντα γονιό σου

και τους Διόσκουρους, δεν έχεις κάνει

όσα δεινά σου φόρτωσαν. Θυμάμαι

το γάμο σου, στο νου μου ξαναφέρνω

πως έτρεχα βαστώντας τις λαμπάδες 800

πλάι στο αμάξι σου κι εσύ νυφούλα

μαζί μ´ αυτόν το πατρικό σου σπίτι

το ευτυχισμένο χαιρετούσες. Όποιος

δε νιώθει σέβας για τ´ αφεντικά του

και δε συμπάσχει σε χαρές και λύπες, 805

δούλος κακός. Εγώ κι αν είμαι σκλάβος,

θέλω μες στους καλούς να με λογιάζουν´

λεύτερος αν δεν είμαι, λεύτερη έχω

ψυχή´ το ´να κακό κάλλιο απ´ τα δύο: φαύλη

να ´χω καρδιά και δούλο να με λένε. 810

Ευριπίδης, *Ελένη*, στ. 786-810, μτφρ. Τάσος Ρούσσο

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ

ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ